

T a r v i t a t u d k i r j a n d u s :

1. H e n k e l, Der Notstand nach gegenwärtigen u. künftigen
Recht 1932.
2. B a u m g a r t e n, Notstand u. Notwehr 1911.
3. O e t k e r, Vergleichende Darstellung des deutschen und aus-
ländischen Strafrechts, Allgemeiner Teil, Bd. II.
4. B a r, Gesetz u. Schuld im Strafrecht 1919, Bd. III.
5. F e r n e c k, Die Rechtswidrigkeit, Bd. II, 1905.
6. C a l k e r, Zeitschrift für gesammte Strafrechtswissenschaft,
Bd. XII.
7. K a u f m a n n, Wesen des Völkerrechts.
8. O l s h a u s e n, Kommentar zum Strafgesetzbuch, 11. Auflage,
Bd. I.
9. B a u m g a r t e n, Der Aufbau der Verbrechenslehre 1913.
10. J a n k a, Der strafrechtliche Notstand 1878.
11. D ö l l e, Schuldfähigkeit, Schuld u. Ausschluss der Rechts-
widrigkeit 1926.
12. G e y e r, Notwehr.
13. S a a r m a n n - M a t o, Kriminaalseadustik 1937.

Kuid kas on üldse ja milliste õiguslike tagajärgedega

H Ä D A S E I S U N D I J A H Ä D A K A I T S E
lubatud oma hüvise päästmise teisele isikule kuulava hüvise

ERINEVUS.
ohustamisega, s.o. ähvardava hädeohu teisele suunamisega.

Vastu I. H ä d a s e i s u n d i j a h ä d a k a i t s e

Valitseva vaate järgi peab teise hüvise rikkumise õi-

gustamiseks kõigepealt antud olema füüsiline hädeoht reaalsele

Hädaseisund ja hädakaitse omavad ühiseid jooni, mõlemad hüvisele³, kusjuures hädeoht all näit. Ferneck mõtleb teatud tulevad rakendamisele hädajuhul, mis pole korvaldatav normaal-sarvet, mis väljaspoolt inimesele suunatud ja teda sääraselt se õiguspärase käitumisega.

käituma sunnib, millisel ta vastava surve puudumisel mitte

Õiguskord pole igal ajal ja igal pool võimeline mingit poleks talitanud⁴. Seega on hädeoht olukord, milles on antud õigushüvist kaitsma või tema olemasolu kindlustama, vaid sa- ligilähedane võimalus teise, abasoovitava tagajärje tekkimi- geli peab see jääma ohustatud isiku enese ülesandeks.

seks. Konkreetne õigushüvis on ohuseisundis siis, kui ta on

A. H ä d a s e i s u n d on leidnud vastavas kirjandu- asetatud olukorda, kus¹ on antud ligilähedane võimalus ta huk- ses ohtrat käsitlemist, kuid siiski pole talle suudetud anda kamiseks.

üldtunnustatud definitsiooni.

Hädaseisundit pole seega õiguslikult mitte olemas, kui

Üldiselt on meil hädaseisund antud siis, kui kaasaegselt näit. keegi oma tervise jaluleseadmiseks peab kuurorti sõitma ohustatud õigushüvise päästmiseks peame teise õigushüvise hä- ja tal selleks vastavad summad puuduvad. vitama ehk rikkuma².

Kuid kas on üldse ja milliste õiguslike tagajärgedega lubatud oma hüvise päästmine teisele isikule kuuluva hüvise ohustamisega, s.o. ähvardava hädaohu teisale suunamisega. Vastus sellele küsimusele kuulub juba õiguspoliitikasse.

Valitseva vaate järgi peab teiste hüviste rikkumise õigustamiseks koigepealt antud olema füüsiline hädaoht reaalsele hüvisele³, kusjuures hädaoht all näit. Ferneck mõtleb teatud survet, mis väljaspoolt inimesele suunatud ja teda sääraselt käituma sunnib, milliselt ta vastava surve puudumisel mitte poleks talitanud⁴. Seega on hädaoht olukord, milles on antud ligilähedane võimalus teise, ebasoovitava tagajärje tekkimiseks. Konkreetne õigushüvis on ohuseisundis siis, kui ta on asetatud olukorda, kus on antud ligilähedane võimalus ta hukumiseks.

Hädaseisundit pole seega õiguslikult mitte olemas, kui näit. keegi oma tervise jaluleseadmiseks peab kuurorti sõitma ja tal selleks vastavad summad puuduvad.

5
Bari arvates on hädaseisund erakorraline ja õiguskorra poolt mitte soovitud olukord, kus keegi mingit talle kuuluvat kehalist hüvist, mis tõsiselt ohustatud, ainult seeläbi päästa saab, et sooritab normaalolukorras mittelubatud vigastava mittekoostatud hüvise vigastamisega või mone muu isend-
6
dast käitumisega, ei saa vastavat toimet otsustada väiksema

Seega on hädaseisundi juures kitsamas mõttes õigussubjekt olukorras, kus ta mingi hüvise kaitsmiseks või vigastamiseks teatud põhjeks küll väiksem, kui seeläbi tagasiõigustamata jätmiseks sooritab mingi isendast keelatud käitumise.

Juhul, kui kaks õigushüvist on ühisohus ja mõlemad hävik-
tõeliselt väiksem põhj, kui ohustatud kahjukannatamise asemel
sid, kui üks ei saaks teise kulul päästetud, pole õigusvastast
käitumist, kuna siin astub esile väiksema põhj eelistamise
silmas peetava poolt suunatud suurem kahju rohkem, kui mitte
printsiipt, üks põhimõtteist, mis hädaseisundit õigustab, kuigi
paratamatult, inimliku käitumisega tahtlikult sünnitatud väik-
ta ei dogmaatilisel ega teoreetilisel erilist tähtsust ei
seem põhj?
oma.

Õiguskord on säärasel juhul seotud käsitamise ette, millise-
Teise väiksema põhimõttena hädaseisundi õigustamiseks
võiksime veel mainida kohustuste kollisioonis määravat prin-
ttsiipi - impossibilium nulla obligatio, moeldes impossibiliumi

all objektiivselt võimalik. Seda lahendada pehmõttel, et

Oluliselt määravad hädaseisundi normimises aga enese

alalhoitang ja huvide kaalutus.⁶

1. Kui mingi isikliku hüvise päästmine on võimalik vaid mittekaasohustatud hüvise vigastamisega või mone muu iseen-
dast käitumisega, ei saa vastavat toimust otsustada väiksema
pahe eelistamise printsiibil. Sest kuigi A poolt enda päästmi-
seks tehtud pahe oleks küll väiksem, kui seeläbi tagasitõrju-
tes, siis jääb ikkagi veel lahendamata küsimus, kas see on ka
tõeliselt väiksem pahe, kui ohustatu kahjukannatamise asemel
ise teise, mitteohustatud hüvise rikub. Kas kaalub õiguskorra
silmas saatuse poolt suunatud suurem kahju rohkem, kui mitte
paratamatu, inimliku käitumisega tahtlikult sünnitatud väik-
sem pahe?

Õiguskord on säärasel juhul seatud käsimuse ette, milli-
ses ulatuses tunnustada loomulikku enese alalhoitu-
tunngi. praktiliselt läbiviidamata, looligine, segane, me-

Tsiviilõiguslikult saab seda lahendada pohimottel, et suuremat varakahjustust väiksema läbi korvaldada võib, nagu see on sätitud näit. BGB.

Kriminaalõiguslikult aga on alalhoiatung liiga tugev, et seda suudetaks õiguslikult alla suruda. Kuigi näit. kriminaal-seaduste kohaselt tapmise eest suurem karistus on määratud kui vägistamise eest, siis pole seega veel öeldud, et õiguslikes vahekorris elule suurem väärtus oleks omistatud kui sugupuutumatusale.

Hädaseisundi printsiip isiklike õigushüviste kollisiooni korral võib olla rajatud vaid enese alalhoiatungile.

2. Hüvistekaalutluse teooria järgi peab konflikt korral vähemväärtuslikum õigushüvis taganema enamväärtuslikuma ees.

Ferneck küll väidab, et see teooria olla tegelikult mitteõiglane, praktiliselt läbiviidamatu, üleliigne, segane, meelises põhjenduses.

todoloogiliselt vale ja teoreetiliselt konstruktsioonilt eba-
kindel⁹, kuid vastandina tema seisukohale asuvad selle teooria
pooldajate ridades teiste hulgas ka Oetker ja Bar¹⁰.

Inimese instinkt on sundinud teda ühinema teiste omasar-
nastega ühiskonnaks, kus ainult inimene on võimeline olnud
arenemiseks oma tänapäeva kõrgusele. Vastavalt sellele võlgneb
inimene ka palju ühiskonnale ja tal on ühiskonna vastu suured
kohustused. Ähvardab nüüd mingit hüvist hädaoht, mida saab
päästa vaid teise hüvise arvel, siis sel momendil nähtub, et
õiguskord toeliselt on huvitatud vaid õigushüviste säilitamist
üldse: ta nõustub vähemväärtusliku hüvise ohverdamisega ja
tal pole ka midagi selle vastu, kui kahest üheväärtuslikust
hüvisest üks teise arvel päästetud saab¹¹, kuna muidu mõlemad
häviksid.

Mis puutub hädaseisundi ajalukku, siis on see olnud tu-
me ja segane nii dogmaatilises arengus kui ka õigusfilosoofi-
lises põhjenduses.

Kehtiva õiguse järgi on hädaseisund olukord, milles toi-

mepandud tegu pole käsitatav süüteona, vaid õiguspärase käitumisena.

Hädaseisund on hädahoht õigushüvisele, kust teda muidu päästa ei saa, kui mõne teise õigushüvise ohustamise või hävitamise teel.

Hädaseisund on kaasaegselt ohustatud õigushüvise päästmine teise õigusvüvise vigastamise või hävitamise teel ja kui sealjuures hädaseisund on antud seaduspäraselt, siis on see sugune käitumine õiguspärane.

B. H ä d a k a i t s e t määritleme kui vajalist kaitset kaasaegse õigusvastase ründe vastu.

Kehtiva KrS. § 45 ütleb, et süüteks ei loeta tegu, mis saadetud korda hädakaitse juures kaitsja enese või teise inimese isikulise või varandusliku hüve vastu sihitud seadusvastase kallalekippumise korral.

Hädakaitse kui üks liik õiguspärasest omaabist laiemas mõttes on oma õiguspositsiooni kaitse enda poolt sooritatud ja õiguse poolt lubatud sunniga. Kui omaabi kitsamas mõttes

taotleb mingi subjektiivse õiguse sunniviisilist sooritamist
või kindlustamist, siis hädakaitse kaitseb õigushüvist õigus-
vastase ründe vastu, ta on sund õiguskohuse rikkumise lakka-
miseks.

Huvitav on mainida, et mõned autorid loevad hädakaitset
hädaseisundi eriliseks juhuks, nagu näit. Baumgarten. Kuid ka
tema teeb teatava erandi oeldes, et hädakaitse omapärasus seis-
ta selles, et hädahoju korvaldamine toimub siin õigusvastaselt
käitaja ründaja arvel.¹²

Umbes sama väljendab ka Calker¹³. (Als Notwehrhandlung
im eigentlichen Sinn sollte nur betrachtet werden die Ver-
letzung des Angreifess).

Ferneck ei rahulda mitte definitsiooniga, et hädakaitse
on vajalik kaitse õigusvastase ründe tagasitorjumiseks, vaid
ta rõhutab eriliselt just vasturünde moistet, hädakaitse olla
vasturünne kuritahtliku ründe vastu¹⁴, kusjuures ta kuritaht-
liku ründe all moistab tegelikult samuti õigusvastast rünnet.¹⁵

Üldiselt on hädakaitse mõiste seevõrd selge, et me selle juures pikemalt peatuda ei tarvitse, hädakaitse aktiks vajalikke eeldusi ja nende erinevusi hädaseisundi eeldustest vaatame vastavas osas.

Samuti on hädakaitse kogu oma ajaloolises arengus olnud oma põhiideelt ühtlane, nii et võiks koguni öelda, et hädakaitse polegi ajalugu. Selles on tõtt nii palju, et kuna enesekaitse on vajalikuks saanud enese alalhoidungi väärastu jõe surve ja seetõttu sanktsioneeritud loomuliku õigustunde poolt, siis iga vähegi mõistlik õigussüsteem, alates Rooma õigusest, hädakaitsele ruumi andis.¹⁶

Arvatavasti seepärast, et ta tungib sisse võrre hädakaitse ja seetõttu iseenesest õigusevastase ja ainult „erandlikult“ karistamata on, kuna ta teiseks moraalselt õigusevastaseks näida võib ja et ta lõpuks on ikkagi õigushüvi rikkumise, õiguskorra poolt kehtetud hüvi hävitamine.

Asudes sga seisukohale, et hädatoimusd pole õigusevastased,

III. Häda seisundis ja häda kaalitud seisundist õigri miinaa looiguslikult lähenemine ja vastata kaib. Seaduslike maa talleline asendaid seepärast karistamata, kuna ta seda mitmesuguseist seisukohtadest. Õigusteadlikus literatuuris sagedasti mainitakse, et hädaolukorras tegema peab ja ainult niivõrd kuivõrd ta seda peab seisundi toimused polla mitte õiguspäraseid ega ka mitte õiguspäraseid. Moraalselt on häda seisundi toimes kindlasti vaid vabastused, vaid nad olla lihtsalt „mittekeelatud“, s.o. õiguspäraseid, kuid ta pole mitte õigusvastane ega õiguslikult raste ja õigusvastaste toimuste vahele lülitatakse eriline kesk- vabandatud“. Õiguslikult seeläbi on ta seeläbi seeläbi grupp - mittekeelatud toimused.

vastakohalt vaid mittekeelatud, sest seadusandja, kelle käsutuses kriminaalseaduste andmise näol on ta vahend seeläbi vaatlemisele, puudutame lühidalt küsimust, et miks peaks üldse normide reguleerimiseks, ei voi kunagi arvata, et ta pedagoogi häda seisundis käitamine olema õigusvastane?

list missiooni.

Arvatavasti seepärast, et ta tungib sisse võorasse huvide- sfääri ja seetõttu iseenesest õigusvastane ja ainult „erandlikult“ karistamata on, kuna ta teiseks moraalselt õigusvastasena näida võib ja et ta lõpuks on ikkagi õigushüviste rikkumine, õiguste seisukohta võtta, kuna need toimivad väljaspool õiguskorraga poolt kaitstud hüviste hävitamine.

Asudes aga seisukohale, et hädatõimused pole õigusvastased, juhte lahendada, vaid peab targa tagasilööbuna ja mitte toos-

19
satume raskusis, kuna ju hädaseisundis käitumine iseenesest
oigusele ei vasta, kuivõrd ta seadusandlikule tendentsile vas-
tu käib. Seadusandja jätab hädaseisundi toimumed vaid seepä-
rast karistamata, kuna ta seda mitmesuguseist seisukohtadest
20 ja 21
lähtudes tegema peab ja ainult niivõrd kuivõrd ta seda peab.

Moraalselt on hädaseisundi toimus kindlasti vaid „vaban-
datav“, kuid ta pole mitte „oigusvastane“ ega „oiguslikult
vabandatav“. Oiguslikult seisukohalt on ta eelpoolesitatud
vaatekohalt vaid mittekeelatud, sest seadusandja, kelle käsu-
tuses kriminaalseaduste andmise näol on tõhus vahend eetiliste
normide reguleerimiseks, ei või kunagi unustada oma pedagoogi-
list missiooni.¹⁸

Vaadeldes nüüd edasi vastavaid teoreetilisi käsitlusi,
leiame kahesugust lähtepunkti.

Esimese järgi pole oiguskorral üldse vaja hädatoimuste
suhtes seisukohta võtta, kuna need toimuda väljaspool oiguskor-
da. Kaufmann ütleb, et oigus ei saa oma normimisega sääraseid
juhte lahendada, vaid peab targu tagasitombuma ja mitte teos-

19
tamiskohustust ega karistust nendega siduma. vastav käitumine
23
ise. Teine käsitlus rajaneb põhimõttel, et õiguskord tunnus-
tab hädaseisundi toimumise subjektiivset moodapääsematust ja ni
vastavalt sellele hädaseisundis käitujasse ei rakendat ja
20 ja 21
ohustamiskeeldu. Kes kui üldist põhimõistet süüdivusele ja süü-
le ki. Vastandina teel pool mainitud kaalutlustele vaatab grupp
teooriaid hädaseisundit, kui see üü võatba-nsdu süü-ivõiki ka-
22
raiusltu stvõältits täsiakult ukst. si. Nadeeldavad krimi-
naaloiguslikes hädaseisundi juhtudest et nve sdesa vha nline.
hto hindustiuandg si ka olemasolu, mis käitujat raskel hädajuhul
24
suunab õiguskorra käskude suhtes mitte kuulekusele.

Wächter ütleb tavavalt, et kuluks erakordne õiguslik tah-
te jõud selleks, et hädaseisundis meelsamini hukkuda, kui voo-
rasse õigussfääri tungida ja niiviisi võtta endalt kõrvaldada.
Säärast tavalise inimliku jõutuletamist ei tohiks seadustuld-
reeglina nõuda ja seepärast ei tule hädaseisundis käitujat
25
kriminaalselt vastutavaks teha ja vastavot käitumist, mis ta-
valiselt talle igatahes süüksarvatav, käesoleval juhul mitte

süüksarvata ja teda karistamata jätta. Kuid vastav käitumine
iseendast jääb ikkagi õiguspäratuks.²³

Selle käsitluse teisendi moodustab Baumgarteni
opetus, kes eristab süüd kitsamas mõttes kui vastutatavust ja
süüd laiemas mõttes kui üldist põhimõistet süüdivusele ja süü-
le kitsamas mõttes. Karistusvälistust hädaseisundis mõistab
ta nii, et eitab siin süüd laiemas mõttes - s.o. süüdisvoimet.
Ta ütleb, et ohustatu täielikult küll ei kaota tahtevabadust,
kuid siiski leiab aset niivõrd suur tahtevabaduse vähenemine,
et hädaseisundis käitujale tehtavad etteheited ei suuda õigus-
tada karistuse kohaldamist.²⁴

Paljud teadlased aga vaatavad hädaseisundit mitte kui õi-
gusvastasuse või süüprobleemi, vaid nende arvates on hädasei-
sund isiklik karistusvälistus alus.²⁵
Hädaohus käitumine olla deliktiline käitumine selles mõttes,
et õiguskord teatud seaduse poolt sätitud hädaseisundi juhtu-
del on sunnitud karistuse kohaldamisest loobuma.

on ka hädakaitset vaadeldakse teoorias kui mittekeelatud toimust. Ta olla mitte õigusvastane, kuid rünnatul paududa ka "õigus", kuna käitumine mingis olukorras ei moodusta veel õigust.²⁶

Janka küll ütleb, et õigus ise võitleb, kui ta satub vastollu õigusetusega, kuid Geyer väidab, et iga õigus on puha ja seepärast tuleb hoiduda nimetamast käitumisi, mis vadi iseendast õigust eitavad - õiguslikeks.²⁷

Kuna, hädakaitse kuulub mainitud arutluste kohaselt mittekeelatud toimuste kilda, siis loomulikult ei ole võimalik tema vastu kohaldada ründaja poolt vastuhädakaitset, kuivõrd rünnatu käitub seaduspäraselt ega ületa hädakaitse piire, sest nagu ütleb Ferneck, hädakaitse toimused pole ju mitte õiguskohuse vastased ja veel vähem kuritahtlikud.²⁸

Asudes kehtiva õiguse vaatlusele, näeme et KrS. mitte kohaselt loetakse süüteks tegu, mida kriminaalõiguslikus normis kirjeldatakse karistuse eeldusena. Võttes lähtepunktiks aga konkreetse teo, siis antud konkreetne käitumine

on käsitatav süüteona kui ta vastab kriminaalõiguslikus normis toodud kirjeldusele. Edasi eristame kehtivas õiguses positiivseid ja negatiivseid süüteo tunnuseid. Positiivsete süüteo tunnuste all mõtleme neid süüteo kirjelduses toodud momente, mis peavad olema antud, et vastav käitumine oleks kvalifitseeritav süüteoks, kuna negatiivsete süüteotunnuste all neid momente, mis peavad puuduma, et vastav käitumine oleks käsitatav süüteona. Eri-osas toodud süüteo kirjeldus ei sisalda aga koiki süüteo olulisi tunnuseid, vaid osa neist me leiame üldosast ja nimelt just negatiivsed tunnused, kuna paljud neist on ühised kõigile ^{või} rohkearvulistele süütegudele.

Neid üldosas leiduvaid süüteo negatiivseid tunnuseid me võime nimetada süüteo negatiivseiks üldelementideks, milledega meil tuleb alati täiendada vastavat eriosa konkreetset normi.

Sääraste süüteo negatiivsete üdelementide sarja kuulu-

vad ka hädaseisund ja hädakaitse.

Viimane oma kriminaalõiguslikult iseloomult on elementide kogu, mis annavad käitumisele õiguspärase iseloomu. Käitumise juures, mida tahame kvalifitseerida süüteo, peavad nad puuduma.

Hädaseisund on kehtiva õiguse järgi õiguslikult samuti kvalifitseeritav kui hädakaitse.

Hädaseisundis on antud kahe õigushüvise kollisioon, kokkupõrge, mis lahendub seega, et üks neist õiguslikult kaitstud hüviseist hävitatakse või vigastatakse selleks, et teist päästa. Siin on antud kaks õiguslikult kaitstud hüvist, mis on asetatud olukorda, et ühe päästmiseks peab teise hävitama.

Kuid õiguslikult mittekaitstud hüvist ei või päästa õiguslikult kaitstud hüvise hävitamisega. Süütegija ei tohi oma vabaduse tagasisaamiseks vangla trelle läbi murda, sest käesoleval korral pole ta vabadus õiguslikult kaitstud.

Seega on nii hädaseisund kui hädakaitse süüteo negatiiv-

seid elemente, mõlemate kriminaalõiguslik tähendus ja süste-
maatiline asend kehtivas õiguses on samane. Teatav e r i -
n e v u s seisab vaid nende s i s u ulatuses, kuna häda-
kaitse akti sooritamiseks on avaramad võimalused kui hädasei-
sundis käitumiseks, mis tingitud nende kohaldamise erinevaist
eeldusest, mida vaatame järgnevas osas. ol mainisime on nende

Olles nüüd kehtiva õiguse analüüsimisega jõudnud häda-
seisundi ja hädakaitse samastamiseni nende kriminaalõigusli-
kus tähenduses, vaatleme veel lühidalt teooria seisukohta sel-
les küsimuses.

Valitsev teooria, lähtudes küll teistsuguseist - eelpool-
toodud arusaamistest, on asunud samale seisukohale, mainides,
et hädaseisund ja hädakaitse on fundamentaalselt kokkukuulu-
vad.

Ferneck ütleb: „ die Entwicklung hat den Begriff des Not-
wehr aus dem der Notlage mit Hilfe der <Böswilligkeit> her-
vorgehen lassen, wie aus einen breiten Stamm ein neuer kräf-

tiger Trieb erwächst, wenn der Wind ein fremdes Samenkorn in die Höhlung getragen hat".³⁰

Muidugi ei tohi aga ei kehtiv õigus ega teooria neid kahte õigusinstituuti ühteliita ja kuritahtliku ründe tagasitorjumiseks samadele normidele allutada, kui hädaseisunditoimust. Seda aga karta pole, kuna aga juba eelpool mainisime on nende mõlema õigusinstituudi kohaldamise eeldused erinevad.

õiguse õiguse hukkumiseks.

See hädaseisund peab kõigepealt olema ...³¹
vastava õiguse hukkumine võib igal silmapilgul aset leida.

Kui määrab kehtiva KR§. 46 ... ja mida enam ajel ei ...³²
sõnad korraldada muude õigustega.

Hädaseisund tekkimise põhjused võivad olla õiguse alla kuuluvad. Kehtiv õigus loetakse kalli arvust ja see arvustest sündi, mis on aga teadud vaid õiguse, tegelikult võivad hädaseisund tekkida igasuguste põhjuste, nagu loodusõnused (n.ترم marel) ja hädaseisund, mis tekitab loomade lüüsi - loomade peale ...

III. H ä d a s e i s u n d i j a h ä d a k a i t s e e e l d u s e d j a n e n d e e r i n e v u s .

A. H ä d a s e i s u n d i e e l d u s e d .

1. H ä d a o h t. Hädaseisundit määritlesime esmajoones kui hädaohtu õigushüvisele, kusjuures hädaohtu all mõistsime olukorda, kus on antud ligilähedane võimalus teatava teise, ebasoovitava tagajärje tekkimiseks - on antud ligilähedane võimalus õigushüvise hukkamiseks.

See hädaoht peab koigepealt olema k a a s a e g n e ³¹ - vastava õigushüvise hukkumine võib iga silmapilk aset leida. Nii määrab ka kehtiva KrS. § 46: "... ja mida samal ajal ei saadud kõrvaldada muude abinõudega." ³²

Hädaohtu t e k k i m i s p õ h j u s e d võivad olla õige mitmekesised. Kehtiv õigus loendab küll ähvardust ja seasvastast sündi, mis on aga toodud vaid näiteks, tegelikult võivad hädaohtu tekitada igasugu põhjused, nagu loodusjoud (n.torm merel) ja hädaoht, mis tekib looma läbi - loom peab aga

hädahoitu taluma, kusjuures viimase nõude mittedäitmine on kva-
hädahoitu tekitama omal initsiatiivil, mitte vahendina teise
liitseeritav juba omaette suhteis.
inimese käes. Kõige olulisem on aga teise inimese käitumine,
2. hädaseisundit võimaldavad
kuid see teatavaid õigushüviseid ohustav käitumine oma mitme-
v i s e d. Olles selgitanud hädaseisundit ja hädahoitu olevate hüvis-
sugustes normides peab olema s e a d u s v a s t a n e, kuna
te moiste, siirdumise edasi vaatlemise hüviseid, millede päästa-
hädaseisundit pole olemas, kui hädahoitu õigushüvisele tekita-
seks on hädaseisund lubatud.
takse s e a d u s p ä r a s e k ä i t u m i s e g a. Hädaseisund
Et oma e l u päästmiseks toimunud käitumist peab kriisi-
seisund puudub samuti, kui isik oli kohustatud hädahoitu talu-
naaloiguslikult seaduspäraseks lugema, selles on kõik teoreet-
ma, mis seotud teatavate elukutsetega - politseiametnikud,
likud juba sama jaataval seisukohal asuvad.
kaitsevälased, laevakapten jne. Kehtiv KrS. § 46 III.loige üt-
leab, et nimetatud määrused ei maksa juhtudel, kus süüteks loe-
takse hädahoitu eest kõrvalehoidumine ise; seega pole siin kohus-
tatud isikule õigus käituda hädaseisundis, olgugi et hädahoitu
reaalselt olemas.
See loetelu on aga vaid näiteline, kuna juurde on li-
tatud „ja nende isikutele või varanduslikele hüvisele päästa-
seks.“ Seega on kehtiva õiguse järgi hädaseisundit objektiivselt
kõik enesele või kolmandale isikule kuuluvad isikud ja
varanduslikud õigushüvised.

Seega kokkuvõttes näeme, et h ä d a o h t õigushüvisele
peab olema kaasaegne, tekitatuna kas loodusjõu või teise ini-
mese seadusvastase käitumise läbi; teda pole aga olemas, kui
teise isiku käitumine on õiguspärane või kui isik on kohustatud

hädaohtu taluma, kusjuures viimase nõude mittetäitmine on kvalifitseeritav juba omaette süüteo.

2. H ä d a s e i s u n d i t v o i m a l d a v a d h ü -
v i s e d. Olles selgitanud hädaohtu ja hädaohtus olevate hüvis-
te moiste, siirdume edasi vaatlema hüviseid, millede päästmi-
seks on hädaseisund lubatud.

Et oma e l u päästmiseks toimunud käitumist peab krimi-
naaloiguslikult seaduspäraseks lugema, selles on kõik teoree-
tikud juba ammu jaataval seisukohal asunud.³³

Peale elu võivad aga hädaseisundit võimaldada veel n.t.
kehapuutamatus, vabadus, sugupuutamatus jne.³⁴ Ka kehtiv õigus
vaatleb hädaseisundi objektidena peale enese või teise inimese
elu veel enese või teise inimese tervist, vabadust ja sugulist
puhtust. See loetelu on aga vaid näiteline, kuna juurde on li-
satud „ja muude isikuliste või varanduslike hüvede päästmi-
seks.“ Seega on kehtiva õiguse järgi hädaseisundi objektideks
kõik enesele või kolmandale isikule kuuluvad isikulised ja
varanduslikud õigusküvised.

3. Hädaseisundi subsidiaarsuse nõue. Esineb nüüd õiguslikus toelisuses hädaoht mainitud hädaseisundi käitumist võimaldavaile objektidele, siis on hädaseisund ometi lubatud vaid sel korral, kui pole teist võimalust selle hüvise päästmiseks kui teise õigushüvise rikkumine. See nõue on teoorias tuntud hädaseisundi subsidiaarsuse mõistena. Toimunud käitumine peab olema ainuke võimalus õigushüvise päästmiseks.

Samuti ütleb kehtiv õigus, tunnustades täiel määral teooria seisukohta, et „mida ei saadud korvalda muude abinõudega“. Oli veel mingisugune võimalus olemas, siis on tegu ühe hädaseisundi eelduse puudumisega ja antud käitumine moodustab juba süüteo.

4. Hüvisteväärtuste võrdlus. Lõpuks on hädaseisundi käitumise eeldusena kehtimas nõue, et ohustatud hüvist võib teise hüvise arvel päästa vaid siis, kui päästetav hüvis on vähemalt sama väärtuslik kui rikutav hüvis.

sa er Mida võtta siin aga kriteeriumiks, mis määrab ära hüviste
väärtuslikkuse küsimuse? none enesest ega teise inimesest e l u

päästa Vaadates kehtivat õigust, näeme, et see on asunud subjek-
tiivsele seisukohale, oeldes KrS. § 46 II.loikes: "...kui teo
kordasaatjal oli küllalt põhjust pidada vähetähtsaks tema poolt
sünnitatavat kahju kaitstava hüvega võrreldes", mis on aga täi-
endatud ka objektiivse momendiga, kuna peab olema "küllalt it-
põhjust" selleks, mis sunnib seega arvestama kogu konkreetse
olustiku tingimusi. Niihästi subjektiivset kui objektiivset
momenti arvesse võttes tuleb lahendada küsimus, kas isikul oli
põhjust pidada antud hüvist väärtuslikumaks või mitte.

37
n o, Sellega on ka kehtiv õigus asunud selge vastuse küsimuse-
le, mida teha siis, kui hüvised on oma väärtuselt võrdsed, ku-
na ta seab üles nõude, et rikutav hüvis peab olema väärtuslikum
kui päästetav ja juhul, kui hüvised on võrdsed, siis puudub
eeldus hädaseisundi käitumiseks. mis ründe esile kutsusid.

Ränne KrS. § 46 I.loige teeb aga sellest väärtuse nõudest jär-

su erandi ühe hüvise päästmise puhul. Nimelt ei kehti see hüvise väärtuse võrdlase noue enese ega teise inimese elu päästmisel. Elu võib päästa hävitades mitme teise isiku elu või õige suuri varanduslikke väärtusi, kui ainult teised hädaseisundi eeldused olemas.

B. H ä d a k a i t s e e e l d u s e d.

1. R ü n n e. Hädakaitses määritleme kui vajalist kaitsesid kaasaegse õigusvastase ründe vastu. Nagu hädaseisundi juures oli keskselaks mõisteks hädaoht, nii esineb siin pohitegurina ründe mõiste.

a) See rünne peab kõigepealt olema õigusvastane

³⁷ne, Kehtiv õigus annab ründele kitsama ulatuse, oeldes et rünne peab olema seadusvastane, kusjuures ta ei nõua aga, et see peaks olema karistatav, et ta oleks süüline.

Kehtiv õigus ei kõnele ründe subjektist, ega neist psühholoogilistest või füüsilistest põhjustest, mis ründe esile kutsusid.

Rünne on antud seega ka siis, kui ründajaks on süüdivusvoimetu

voibeksterritoriaalne isik, voilkui ründe põhjustas mehaaniline jõud ehk kui ründe kutsus esile füsioloogiline protsess. Ründe kvalifitseerimiseks peab antud olema vaid käitumine, mis vastolustseadusega materjaalses mõttes. ta: objektiivne teooria, kas pb) Edasi on mõtavad ründe teo kaavssaae gks ues. ta Sees nähtub kat KrS. § 45, mis annab ründelevkuise hädakaitse keeldusele ajaliseliseloomu ja põhjustab küsimusi, et millal siis algab ja lõpeb ründe kaasaeagsus. Ründe kaasaeagsuse on antud, juba siis, kui on otsene hädakoht, et rünnet võidakse igal momendil alata. tiiv Rünnet võidakse tagasi torjuda ka automaatvahenditega, kuid see küsimus on teoorias vaieldav. Üheda asuvad seisukohal, et siin paududa ründe kaasaeagsus, kuna nad ülesse seatud enne ründe teostamist, teadmata kas rünnet järgneb. Teised keit peaa seda aga oluliseks, nende arvates on tähtis see, et need kaitsevahendid astuksid tegevusse vaid seadusvastase ründe teostamisel. 39 tsikuliste häviste all mõtleme üksikisikuga otseselt seotud. Rünne võib lõppeda kas ründe lõpuleviimisega, ründest lõppaga, vaa objektid tsivilloiguslikus mõttes. 42

likult) loobumise ja ründe lõplikult tagasitõrjumisega. aga m
ritl2. K a i t s e. Siin on nõutav, et kaitse akt oleks teos-
tatav kaitse otstarbel. nõue - hüviste väärtuste võrdlus -
ründe a) Teooria eristame kaks seisukohta: objektiivne teooria,
kus pole oluline milliste sihtidega vastav akt teostatakse ja
subjektiivne teooria, kus nõutakse vastava sihi - kaitse -
olemasolu.⁴⁰ teostada vaid siis, kui pole mingisugust muud
võime Kehtiv õigus tunnustab subjektiivset seisukohta, tarvita-
des KrS. § 45 otseselt terminite "kaitsja", mis sisaldab subjek-
tiivse eesmärgi olemasolu. a ründajale ka suuremat kahju ja ei
see b) Edasi on kaitse teostamine võimalik vaid õigust -
loirktu let k aiist s t u d a hüviste suhtes.⁴¹ võimalus põgene-
da ja Kehtiva õiguse järgi on häda kaitse lubatud nii kaitsja
enese, kui ka kolmandate isikute isikuliste ja varanduslike
hüviste suhtes. s i i v a s e a o i s t a - kaitse peab
vaste Isikuliste hüviste all mõtleme üksikisikuga otseselt seo-
tud väärtusi (nagu elu, kehapuutumatus), varalised hüvised on
aga vara objektid tsiviilõiguslikus mõttes.⁴² liialdusega
45

kaitse c) Kaitse peab olema vajaline. Kuidas seda määritleda? Hädakaitse liialdamise ja teostataval ajal tarvitamine

Vanasti seati üles nõue - hüviste väärtuste võrdlus - KrS

ründajale tekitatud kahju peab olema vähem või samaväärne rün-

natava hüvise väärtusega. ⁴³sed, millel on tegu juba suutega, kuid

KrS. Püstitati ka hädakaitse subsidiaarsuse nõue - hädakait-

set võidi teostada vaid siis, kui polnud mingisugust muud se

võimalust rünnatava hüvise päästmiseks või ta kaitsmiseks. ⁴⁴

vaid Kehtiv õigus aga hädakaitsele säärased nõudeid ei sea.

Kehtiv õigus lubab tekitada ründajale ka suuremat kahju ja ei

sea üles subsidiaarsuse nõuet. Ta võimaldab hädakaitse akti-

sooritamise ka siis, kui rünnataval isikul on võimalus põgene-

da jne., ilma et ta ründe peaks tagasitõrjuma. ^{õnne rakendamise.}

Kehtiv õigus seab vajalise kaitse määritlemise kriteeriu-

miks ^{intensiivsuse mõiste} - kaitse peab ka

vastama ründe intensiivsusele, mida intensiivsem on rünne, se-

da intensiivsem võib ja peab olema kaitse. Tarvitades aga üle-

liigseid vahendeid, on meil tegemist hädakaitse liialdusega ⁴⁵ -

kaitse polnud iseloomult vajalik.

d) Hädakaitse liialdamise ja ta ebaõigel ajal tarvitamine onn hädakaitsele piiride ületamine (KrS § 45 II.loige), mis muudavad käitumise õigusvastaseks. Siin puuduvad hädakaitse eeldused, meil on tegu juba süüteoga, kuid KrS. § 45 II.loike järgi pole see süütegu karistatav muidu, kui vaid seaduses eriti ettenähtud juhtudel. Seega on hädakaitse piiride ületamine küll süütegu, kuid KrS. järgi karistatav vaid erand juhtudel. Näiteks KrS. § 425. järgi esineb ta kui privilegieeritud tapmine, kui süüteks ründaja surmamine. Ta pole aga karistatav, kui teda tarvitati elukaitseks või vägistamise vastu. Et hädakaitse piiride ületamine on ikkagi süütegu, siis on siin võimalik tsiviilõigusliku sanktsiooni rakendamine. Seega eeldab hädakaitse rünnet, mis peab olema seadusvastane, kaasaegne ja sihitud isiku enda või kolmanda isiku isikliste või varaliste hüviste vastu ja ta sooritamine ei tohi ületada hädakaitse piire. isukohalt. Kehtiv õigus nõuab, et ri-

katavC.üvEsripian elvnu s.hem väärtuelikum kui päästetav, tehes
sellel. Hädakaitse eeldusena esineb tas e a d u s v a s t a n e
rünne. Hädaseisundis käitumist oigustab aga ühe äide a o, kuid
olemasolu, kus kaks oiguslikult kaitstud hüvist on asetatud
säärasesse olukorda, et ühe päästmiseks peab paratamatult hä-
vitama teise. Hädaseisundi juures pole seadusvastane rünne olu-
line, kuid ta võib seal esineda hädaohu tekkimise põhjusena.

Hädakaitse li on nüüd määrav, et see seadusvastane rünne
tagasitorjutakse - päästeakti on suunatud ründaja vastu. Häda-
seisundi korral aga ei hakata rünnet tagasitorjuma, vaid siin
esineb päästeakti kolmanda isiku oigushüvise rikkumine, kes
ise üldse asjasse ei puutu. aga tekitanud küsimus, kas hädasei-
sund Seega hädakaitse seisab seadusvastase ründe tagasitorju-
mises, hädaseisund aga kolmanda isiku oigushüvise rikkumises.

2. Hädaseisundi eeldusena esineb hüviste väärt-
tus ei võid rünlus e n o u e. Eelpool 46 47 nägime selle la-
hendust kehtiva oiguse seisukohalt. Kehtiv oigus nõuab, et ri-

kutav hüvis peab olema vähem väärtuslikum kui päästetav, tehes sellest erandi vaid elupäästmise suhtes.

siis Ka hädakaitse juures on vanasti see nõue esinenud, kuid uuemad seadusandlused ei ja ka kehtiv õigus seda enam ei tunnusta.

ohus Seega vastandina hädaseisundi hüviste väärtuse võrdlemise nõudele ei tule hädakaitse akti sooritamisel sellega mitte arvestada, väljaarvatud vaid hädakaitse piiride ületamise juht.

oleks 3. Edasi oli hädaseisundi juures määravaks s u b s i -
d i a a r s u s, mis hädakaitse juures aga eeldusena arvesse
ei tulnud, seal võidi päästeakti rakendada ka siis, kui kal-
laletungitaval oli võimalus põgeneda jne.

la Teatavat poleemikat on aga tekitanud küsimus, kas hädasei-
sund on subsidiaarne hädakaitse suhtes.

mise Üldiselt on ju subsidiaarsuse nõue hädaseisundi juures täiesti põhjendatud, kuna muidu õigustatud hädaseisundi juhtude arv õigslikus tõelisuses võiks piiramatult suurenedada, mis õiguspoliitiliselt täiesti vastuvõtmatu. II. lõikes pole seda

sugag Kehtiva õiguse piiritlus - "kui ohtu samal ajal muude abinõudega kõrvaldada ei saadud" - paistab esialgsel vaatlemisel siiski olevat liialt kitsas.

51
Dölle arvates ei saa "muude abinõudega kõrvaldatavast ohust" juba siis mitte rääkida, kui ohustatud veel üks pääsmisvõimalus varuks on; kuid kahtlemata käituda see õigustatult hädaseisundis, kes A-d ohustab, kuigi ta samal ajal samahästi oleks võinud B-d ohustada. Seepärast soovitab Dölle laiemat moistet ja peab sobivaks väljendiks: "kui oht pole õiguspärasel viisil mitte kõrvaldatav."

Kahtlemata on õige, et säärase sätte olemisel ei saa tulla mottele, et hädaseisundis käituja, kui ta enda õigushüvise päästmiseks võimalusina esinevate A või B õigushüviste ohustamise vahel A õigushüvise valib, poleks hädaseisundi eelduste kohaselt toimunud, kuigi tal veel üks abinõu ohtu tagasitorjumiseks olemas oli - nimelt B ohustamine.

Kuid kehtiv õigus KrS. § 46 I. ja II. lõikes pole seda

mesugugi nii mõeldult mõeldud, sest kui ta nõuab, et ohtu ei si-
tohi saada kõrvaldada muude abinõudega, siis ei tähenda see
käsoleva näite puhul, et seda ohtu ei tohi saada kõrvaldada si-
sumaidu, kui selle määratud isiku A ohustamisega. Seadus nõuab,
deetiohtu ei tohi saada kõrvaldada muidu, kui kellegi tuvastama-
ta isiku ohustamisega, olgu see siis A või B, see pole kehtiva
koiguse järgi oluline. Kui ohustatud on võimalik end päästa oma
tavaliku järgi kahe mitteohustatud isiku õigushüviste ohustamise
A vahel, siis pole see oht tema suhtes mitte kõrvaldatav muude
abinõudega, kui ühe mitteohustatu vigastamisega. ~~sevastase rün-~~
~~de häd~~ Kuigi praegust väljendit asendada "õiguspärasel viisil ~~stet~~
j mitte kõrvaldatava ohuga", pole asi sugugi paranenud, kuna ka
vasee viimane osutub teatavil juhtudel liiga kitsaks. ~~eriti ohus-~~
~~tata~~ Tavalise vaate järgi voidaku hädaseisunditoimust soorita-
da vaid nii, kui pole võimalik kohaldada hädakaitse akti. Kui
võpanna õigustatud hädaseisundi toimuse eelduseks, et ta ei tohi
nolla kõrvaldatav õiguspärasel viisil, jääb see seisukoht püsi-

ma. Ka siin peab võimalus - pääseda hädaseisundi kaudu - tagasi-
astuma hädakaitse akti ees.

Kuid see vaatekoht peab kaduma. Ei tohi alati nõuda hädasei-
sundi subsidiaarsust hädakaitse suhtes, kuna seega voidakse saa-
da mittesobivaid tagajärgi.

Näiteks A on ohustatud mingil viisil. Ta võib end päästa
kas üle põllu jookstes või tänavale pogenedes. Ta valib viimase-
tee. Siin tuleb talle B vastu ja takistab pogenemisel. Seega on
A-l nüüd võimalus end päästa kas hädaseisundi toimusega põllule-
minekuga, või ohtu seega kõrvaldada, et ta B seadusevastase rün-
de hädakaitse aktiga tagasi tõrjub. Kui sel või teistel sarnastel
juhtudel hädaseisundi toimust hädakaitse suhtes subsidiaarsena
vaadelda, siis pole see sageli õiglane üldsuse, kui ka eriti ohus-
tatu seisukohalt.

52

Üldsusele on oluline, et oht saaks kõrvaldatud võimalikult
väikeste kahjudega. On nüüd aga ohustatu kohustatud käesoleva ta-
näite korral põllule pogenemise asemel seadusvastast rünnet taga-

sitorjuma, siis ei ole sugugi kindel, millised kahjud sellest
voitlusest võivad tekkida ja hädaseisundi toimusega kergesti
kõrvaldatav ohtu võib viia raskeile tulemusile. Seepärast pole
sugugi ja millegagi oigustatud nõue, et ohustatu, kui tal mõle-
mad võimalused vabad seisavad, just hädakaitse valima peab, mis
olukorra kohaselt võib suuri kahjusi tekitada.

Teiselt poolt pole seega ka ohustatu oigustatud huvi oigla-
selt lahendatud. Ohustatul on tähtis võimalikult kiiresti, kind-
lalt ja väiksemate kahjudega ohust pääseda. Käesoleva näite kor-
ral saab ta seda põgenemisel üle põllu. Täiesti lubamatu oleks
nüüd A-lt nõuda, et ta esmajoonel sooritaks kaitseakti B vastu.

Kes vastutab selle eest, et A-l õnnestub uut ohtu õigeaeg-
selt kõrvaldada ja samuti selle eest, et ta üldse suudab B rünnet
tagasitorjuda? Ja võib olla saab ta seal veel raskemini kahjusta-
da, kui esialgse ohu juures. Nii tarvilik kui see ka on, et koda-
nikud võivad oigusetusele energiliselt hädakaitsega vastu hakata,
siiski ei voi neid selleks ka mitte sundida, et nad selle vahen-

di peaksid valida ka siis, kui neil hädaseisundi toimusega pääsemiseks parem võimalus antud on. Seega pole hädaseisundi subsidiaarsuse nõue hädakaitse suhtes sugugi õiglane. Palju enam peaks

53
säärasel korral, kui ohustatud mitu võimalust valida on, kahjude kaalutluse esile tõstma ja vaatama, mil teel ohustatu end koige paremini päästa võib koige väiksemate kahjudega. Ohustatu võib seega vabalt valida ja võimaliku ohtliku hädakaitse akti asemel sooritada enda päästmine ilma suuremate kahjadeta hädaseisundi kaudu. Küsimus pääsmisvõimaluste mitmuse korral peab seisma selles, et millise päästetoimusega valitakse väiksem

53
pahe? Kui teataval korral võib hädakaitse akti kohaldada ilma suurema ohuta ja samal korral hädaseisundis käitumine tähendaks suuremat kahju, siis tuleb sel korral loomulikult hädakaitse, kui väiksem pahe valida. Hädaseisundi subsidiaarsus ei pea mitte seisma selles, et hädaseisundit võib kasustada vaid siis, kui hädakaitse akti sooritamine võimatu, vaid palju õigem oleks vihjata sellele, et hä-

daseisund paljude pääsmisvõimaluste seast peaks tähendama väiksemat pahet. Henkel soovitab väljendit, et oht ei tohi olla kõrvaldatav vähem kahjustavate vahenditega.

53

ga. Hädakaitse õiguses ei muutuks selle piiritlemise juures midagi. On nii hädakaitse kui hädaseisund võimalikud teatavas olukorras, võib ohustatu alati hädakaitse valida, kuid hädaseisund pole aga viimase suhtes mitte alati subsidiaarne.

Kuigi oleks soovitav ka kehtivas õiguses tarvitada Henkeli väljendit, et oht ei tohi olla kõrvaldatav vähem kahjustavate vahenditega, siiski on kehtiva õiguse järgi ka praeguses redaktsioonis võimalik sama motet arendada. Kuigi KrS. § 46 küll ütleb, et ohtu ei tohi samal ajal saada kõrvaldada muude abinõudega, siiski on võimalik tarvitada hädakaitse akti asemel hädaseisundit, kuna hädakaitse kehtiva õiguse järgi pole mitte kodanike kohustus, vaid ainult õigustus ja hädakaitse asemel on alati võimalik valida hädaseisundis käitumine, kusjuures vaid KrS. § 46

II. loike kohaselt on nõuetav, et isikul oleks sealjuures küllalt põhjust pidada vähetähtsaks tema poolt tekitatavat kahju võrreldes päästetava hüvega. On see kahju aga suurem kui päästetav hüvis, siis väljaarvatud elu päästmine, ilmneb kehtivas õiguses hädaseisundi subsidiaarsus hädakaitse suhtes: kodanik võib kas lasta enda hüvis hävida või teostada hädakaitse akti. ~~stegi~~
~~hädas~~ 4. Piiride ületamine. Eelpool juba nägime, et hädakaitse juures toimub piiride ületamine kas hädakaitse süüliialdamise või ebaõigel ajal tarvitamise näol. Hädakaitse piiride ületamine muudab vastava käitumise süüteks, mis KrS. järgi küll vaid erandjuhtudel karistatav.

Vaatleme nüüd küsimust, kas on mõeldav ka hädaseisundi piiride ületamine.

Kahtlemata on see võimalik, kuid mitte sel kujul, nagu hädakaitse juures. Hädaseisundi juures ei leia me seesugust eriliselt sätitud piiride ületamist. Hädaseisundi juures on tähtsuseta, millised hädaseisundi eeldused puuduvad, alati on siis

tegu õiguspäratu käitumisega.

Ka hädaseisundi juures võidakse päästeakt sooritada ebaõige lajal - oht võib ähvardada alles tulevikus. Samuti võime rääkida hädaseisundi liialdamisest - isik kas rikub väärtuslikuma hüvise või oleks saanud hüvist teisiti päästa. Kuid siin käsitame neid juhte ikkagi vaid kui teistegi hädaseisundi eelduste puudumisi, lähtudes üldreeglist, et juba ühe hädaseisundi eelduse puudumine muudab vastava käitumise süüteoks.

Karistuse kohaldamine oleneb aga sellest, kas isikul oli kujutlus, et üks eeldus puudub või mitte.

54

ründaja vastu.

On aga ründe tagasitõrjumiseks vajalik võtta õigushüvise ohtu vastu. Kui antud olukorras pole ohtu võimalik kõrvaldada muude abinõudega, võib Krs. § 45 järgi määrata hädaseisundi käitumise, kui kõik nõustavad seadus-

IV. Hädaseisundi ja hädakaitse

Seadusvastane ründaja käitumine mitte jõuda kolmanda

kollisioon.

A. Sagedasti on kaitseakti sooritamine hädakaitse juures võimalik vaid kolmanda isiku õigushüviste ohustamisega või ainult absoluutselt keelatud käitumisega, kuigi see võib olla konkreetjuhul ühtegi õigushüvist ei vigasta.

Siin tekib küsimus, kas kehtiva õiguse järgi on kaitseks ründaja vastu lubatud iga käitumine, ilma milleta in concreto torje teostatav pole.

KrS-u seisukohalt kuulub hädakaitse mõistesse vaid ründaja vigastamine, kuna KrS. § 45. motte järgi on päästeakt suunatud ründaja vastu.⁵⁴

On aga ründe tagasitorjumiseks vajalik vöoraste õigushüviste ohustamine või vigastamine, siis oleks konkreetjuhul säärane käitumine juba mainitud §-i vastane. Kui antud olukorras pole ohtu võimalik kõrvaldada muude abinõudega, võib KrS. § 46. järgi esineda vaid hädaseisundis käitumine, kui kõik nõuetavad seadus-

likud eeldused olemas.

Seadusvastane rünne ei oma iseandast mitte jõudu kolmanda isiku õigushüvistelt õiguskaitse äravõtmiseks. Ei voi kuidagi lubada üksikisiku õigushüviseid (nagu elu, kehapuutumatuse jne.) otsekohe ohverdada võõra päästmiseks hädakaitseks õigustatud olukorras. Kuivõrd aga konkreetne hädajuht - võimetus end kaitsta seadusvastase ründe vastu, ohustatule kolmanda isiku õigushüvistest vigastamist võimaldab, seda selgitavad juba hädaseisundi sätted. Konkordants hädaseisundi ja hädakaitse vahel on olemas, kuid seadusandluses seda otseselt sättida pole vajalik.

1845. aasta Badeni StGB. § 86. järgi oli hädakaitse korral kolmanda isiku vigastamine, kui ka surmamine karistamatu, kui see paratamatuks osutus ründe tagasitõrjumiseks, mis ähvardas hädakaitsetes käituja elu. Hilisemais kriminaalseadustikes pole see aga enam sättimist leidnud.

1. Vaadeldes näiteks kaasust, kus A end ründaja B vastu võib kaitsta vaid seeläbi, et ta kõrvalist isikut D-d kas vi-

gastab või vähemalt selle vigastamisega arvestama peab, siis kehtiva õiguse järgi on ohustatud isik asetatud olukorda, kus ta on õigustatud hädakaitstes ja teatavail juhtudel ka hädaseisundis käitumiseks. Ta on B seadusvastase kaasaegse ründe tagasitorjumiseks õigustatud sooritama hädakaitseakti, mis aga antud konkreetjuhul võimalik vaid asjasse mittepuutuva kolmanda isiku õigushüviste rikkumise või ohustamisega.

Ründe tagasitorjumiseks, mis suunatud ta elule, on ta ühtlasi peale kaitseakti õigustatud ka ükskoik mil viisil ja milliseid kolmanda isiku õigushüviseid ohustama, rikkuma või hävitama, kui vaid vastavat ohtu pole võimalik kõrvaldada muude abinõudega. Seega kaasaegse seadusvastase ründe tagasitorjumiseks, mis suunatud ohustatud isiku elule, võib see oma elu päästmiseks käituda ka hädaseisundis ja peale ründaja on ta sel korral õigustatud ohustama, vigastama või rikkuma ka kõrvalise isiku või isikute õigushüviseid.

§ 45 Ründe korral, mis suunatud aga ohustatud isiku teiste isi-

kuliste või varandusliste hüviste vastu, on ta õigustatud peale hädakaitse akti sooritamise käituma ka hädaseisundis KrS. § 46 II. loike kohaselt vaid siis, kui tal küllalt põhjust on pidada vähetähtsaks tema poolt sünnitatavat kahju kaitstava hüvisega võrreldes. Seega tuleb tal siin peale asjaolu, et ta kolmanda isiku õigushüviste ohustamiseks, vigastamiseks või hävitamiseks õigustatud on vaid juhul, kui rünnet pole võimalik kõrvaldada muude abinõudega, arvestama veel hüviste väärtuse võrdlemise printsiibiga. Selle printsiibi kohaldamine pole nõuetav ainult eluohustamise korral.

Ründaja ise pole aga õigustatud laskuma hädaseisundisse. Ohu vastu, mis tekitatud kaitseakti sooritamise läbi, pole hädaseisundis käitumine lubatud. Kui rünnatav hädakaitset teostades ohustab mõnda ründaja õigushüvist, siis ei või viimane sellele ohu kõrvaldamiseks asuda hädaseisundisse, kuna rünnatava poolt kohaldatud hädakaitseakt on seaduspärane käitumine, mis sätitud KrS. § 45. Siin pole rünnatava poolt omakorda ohustatud ründaja isegi

oma elu päästmiseks, kui selle ohustamine esialgselt rünnatava poolt oli õigustatud, ohustama esialgselt rünnatu ükskoik milliseid õigushüviseid, toetudes end hädaseisundis käitumisele.

Rünnatu ei tohi aga ületada seaduslikke hädakaitse piire kaitse liialdamise või ebaõigel ajal tarvitamise teel, millised KrS. § 45 II. lõike kohaselt seaduses eriti ettenähtud juhtudel karistatavad on ja KrS. §§ 425. ja 436. põhjal nimelt siis, kui hädakaitse piiride ületamistagajärjena ründaja tapetakse või talle tahtlikult üliraske või raske kehavigastus tekitatakse ja vastav käitumine ei järgnenud kaitseks elu kallalekipumise või vägistamise vastu. Kuigi nüüd KrS. § 45 II. lõike kohaselt hädakaitse piiride ületamine vaid seaduses eriti ettenähtud juhtudel karistatav on, siis pole seaduse mõtte järgi teised hädakaitse liialdamise juhud mitte veel seaduspärased ega õigustatud.

Iga hädakaitse piiride ületamine on seadusvastane käitumine, ainult karistust alati ei kohaldata.

Esialgne ründaja on seega endakaitseks õigustatud rünnatava säärase käitumise korral, mis seaduslikke hädakaitse piire

ületab, kohaldama hädaseisundit, nautides koiki seaduslikke hädaseisundiks oigustavaid sätteid.

2. Hädakaitse on aga vaid isiku oigus, mitte kohustus, seepärast on moeldav, et ohustatu loobub hädakaitsest ja näiteks päästab end põgenemisega, kasutades selleks voorast autot. Seega ohustatud isik loobub täielikult ründe tagasitorjumisest - hädakaitse akti sooritamisest ja käitub hädaseisundis - tarvitades põgenemiseks voorast autot.

Kuid kaitseakti sooritamisest loobumiseks ja hädaseisundis käitumiseks pole isik aga mitte alati oigustatud, vaid ainult siis, kui tal küllalt põhjust on pidada vähetähtsaks tema poolt sünnitavat kahju (n. auto kasutamine) kaitstava hüvega võrreldes. Ainult elupäästmise korral erandina ei tule see hüviste väärtuse võrdlus arvesse, nagu juba eespool nägime.

3. Kehtiva KrS. § 46. järgi loendatakse otseselt ohu tekitamis põhjuseina karistatavat ähvardust ja seadusvastast sundimist, mis mõlemad KrS. eriosa järgi iseseisvad süüteod.

Ähvardus KrS. § 473. järgi on antud kui fakt, hoolimata sellest, mida selle ähvardusega taoteldakse, või kas üldse midagi taoteldakse. Ta peab evima vaid teatava sisu ja peab olema tõsine. Kuidas ähvardaja seda ise mõtles, see pole oluline.

Säärase ähvarduse olemasolul, kui vastavat ähvardust võidakse iga silmapilk täide saata, on kõik seaduslikud eeldused olemas, et ähvardatu enda kaitseks teostaks hädakaitse akti. Ta on õigustatud aga käituma ka hädaseisundis, kuna selleks samuti kõik nõuetavad eeldused olemas.

Sundimine on käsitletud iseseisva süüteona KrS. § 469 - 472. Sundimisele on oluline, et sundija sunniks teist isikut midagi tegema või tegemata jätma, või oma õigusest loobuma, kasutades selle sihi taotlemisvahendina kas karistatavat ähvardust, isikuvastast vägivalda või võimu kuritarvitust.

Siin on ohustatud isik asetatud alternatiivi ette, kas lasta end näiteks surmata või panna toime mingi iseendast keelatud käitumine.

On nende seadusvastase sunni taotlemisvahendite läbi oht suunatud isiku elule, siis on tal kõigepealt võimalus oma elu päästmiseks sooritada see iseendast keelatud käitumine, mis tema suhtes antud konkreetjuhul aga süüteotunnuseid ei sisalda, kuna KrS. § 46.järgi ei loeta süüteks tegu, mis saadetud korda elu päästmiseks hädaohust, mis tekitatud seadusvastase sunni läbi. Siin on antud õiguslik hädaseisund.

Selle asemel aga, et käituda hädaseisundis - saata korda see iseendast keelatud käitumine, võib seadusvastase sunniga ohustatud isik asuda teostama hädakaitse akti seadusvastase sunnija suhtes, kes pole aga õigustatud ei hädaseisundis ega hädakaitse käitumiseks, kuigi ta õigushüviseid sellega ohustatakse, vigastatakse või hävitakse. Seadusvastase sunniga ohustatu võib aga hädakaitse akti sooritamisel rikkuda ka kolmanda isiku õigushüviseid kaitse edukaks ja tagajärjerikkaks sooritamiseks.

Seega on tal võimalus valida järgmiste käitumiste vahel:

a) kas sooritada antud seadusvastase sunniga nõutav süütegu,

iseendast keelatud käitumine, mis talle aga antud juhul süüks ei arvata, kuna ta käitus hädaseisundis, või

b) hakata sundijale vastu ja teostada hädakaitse akt, milleks seaduslikud eeldused olemas, või

c) ühes hädakaitse akti sooritamisega käituda ka hädaseisundis; ohustades, vigastades või hävitades kolmanda isiku õigushüviseid.

Huvitav on siinjuures märkida, et juba varakult Itaalia doktriinis⁵⁷ tunnustatud vis compulsiva ka meie KrS-ku järgi hädaseisundi eeldusena käsitud on, kuna vis absoluta hädaseisundis käitumist ei õigusta.

B. Vaadeldes edasi niinimetatud süüteo vahendite vigastamist või hävitamist, mis mitte ründajale ei kuulu, siis on kaitse lubatavuse tõttu juriidiliselt seevõrd abstraheeritud, et siin hädakaitse akti tõttu lubatud vigastus esineb, mitte aga temaga konkureeriv hädaseisundis käitumine.

See kehtib igasuguste ründevahendite kahjustamise kohta,

59
kuigi need esemed ründajale ei kuulu ja ta need alles võib olla ründe vältel on haaranud.

Õigustatud hädakaitse akt seisab kaitstes ründaja vastu koos tema poolt tarvitataivate süüteo vahenditega, arvestades sealjuures muidugi konkreetse ründe iseloomu.

See on juba iseendast arusaadav ja puudub vajadus seda seaduses eriti sättida.

C. Hädaseisundi ja hädakaitse kollisioon esineb ka nn.

ühisohu juhtudel. Ühisohu on antud siis, kui eriisikuile kuuluvad õigushüvised on sattunud ühisesse ohtu, kus nad häviksid, kui mitte üks või moni neist teiste kulul ei saaks päästetud. 58

Sageli eristatakse primaarset ja sekundaarset ühisohu.

Köhler näiteks mainib, et ei olla vahet, kas oht algusest peale

ühine oli, või alles seeläbi ühiseks muutus, et esmasohustatu

üht või rohkem kõrvalseisjat ohustatud seisundisse kaasatombas,

et end seega päästa. Kui mootorrattur jalakäijat vigastab, et

auto eest kõrvale hoida, siis räägib Köhler sekundaarsest ühis-

59
ohust. ⁵⁹ Ei ole olemas mitte ühisohu, vaid lihtne hädaseisund.

See pole aga sugugi õige, kuna käesoleval korral mootorrattatur suunab ainult endalt vahendita ohu lähemale kolmandale, mis pole mingi ühisohu, vaid hädaseisundi tüübiline üldjuht.

Ühisohust võime rääkida vaid siis, kui oht algusest peale koigile ohustatuile ühesugusel viisil tekkis.

Näitena võiksime tuua juhtumi, kus kaks eksinud kõrberändurit lõpeks näevad enda ees oasi, kuid evivad vaid niipalju vett, et sest ainult ühele piisaks sinna jõudmiseks.

Kui aga kahest mägironijast üks alla on kukkunud, olles kõiega teise külge seotud, kes teda enam kanda ei jäksa ja seetõttu endapäästmiseks sunnitud on koit läbi loikama ja teist laskma sügavusse kukkuda, kuna nad muidu mõlemad hukkuksid, siis on siin teatav erinevus vorreldes eelmise näitega. Kõrberändurid olid algusest peale samal määral ohustatud, kumbki neist võis pääseda teise kulul. Seevastu aga üks mägironija on nagu saatuse poolt hukkamisele määratud, teda võib päästa veel vaid ootamatu

abi. Siin ei ole olemas mitte ühisõhtu, vaid lihtne hädaseisund.
Meie ei hakka siin käsutama küsimust, kas ühe isiku päästmise teise kulul usuliselt, moraalselt või eetilisel õigustatud on. Vastavat kirjandust jälgides näeme, et eetilised, kolblised ja isegi usulised otsused säärase hädatoimuse kohta äärmiselt erinevad on. Seetõttu peab ka õiguskord siin tagasihoidlikult toimuma. Ta ei või nõuda, et üks end teiste päästmiseks ohverdaks ega ka seda, et kõik ohustatud peaksid tegevusetult surmale silma vaataksid. Õiguskorra ülesanne ei seisa selles raskelt lahendatavas juhtumis käitumisreeglite püstitamises, vaid ainult seisukoha võtmises nende juhtude lahendustulemuste suhtes, lähedes seisukohalt, et kehtib väiksema pahe eelistamise printsiip, väiksema pahe valiku lubatavus.⁶¹

Siin leiab aset õiguskorra suhtes tema poolt täiesti soovimatu võistlus ohustatud õigushüviste säilitamiseks, kusjuures ta ise peab loobuma igasugusest selle võitluse sättimisest.⁶²

Saab üks õigushüvis teise kulul päästetud, siis poortatakse

seega ära oht kui tervik - kõigi ohustatud õigushüviste hukku-
mine.

Siin kehtib täielikult väiksema pahe eelistamise põhimõte,
mille ees peab taganema huvidekaalutus. Õiguskorrale tähendab
ühe õigushüvise päästmine ühisohus vaid väiksema pahe valikut,
õiguskord ei või seda keelata, kuna siis peaksid ta tahte koha-
selt kõik ohustatud õigushüvised hukkuma. Ta ei või aga ühelegi
kaasohustatule lubada teise ohverdämist, kuna seega sellele sal-
limiskohustuse pealesuruks. Hädaseisundi toimust ühisohus ei
saa me seega saadata süüteo negatiivse üldelemendina, nagu ta-
valist hädaseisundit, meie ei saa vastavat päästeakti aga luge-
da ka mitte õigusvasteks, õiguskorra sihtidele ja taotlustele
vastukäivaks.

Ex lib. cons. Tart.

Ühisohuga haaratuil ei tule ka kaitsevoimalus äravotta kaas-
ohustatute rünnete vastu, mida ei saa aga vaadata kui õigusvas-
tase ründe tagasitõrjumist, kui hädakaitse akti, vaid palju enam
kui hädaseisundis käitumist. Mitte küll hädaseisundis käitumist

tema puhtal kujul, kus vigastatakse mitteohustatud kolmanda isiku õigushüvis, vaid kui teatavat hädaseisundi ja hädakaitse piirijuhtu, kus mõlemad teatavate reservatsioonidega tarvitamisele tulevad ja kus õiguskord alles hiljem oma otsuse langetab toetudes väiksema pahe eelistamisele.

Kehtiva õiguse sätteid täpselt jälgides peame aga asuma seisukohale, et ühe kaasohustatu poolt enesepäästmiseks sooritatud käitumist tuleb vaadelda kui puhtakujulist hädaseisundi toimumust, millele teised kaasohustatuist hädakaitse aktiga vastata ei saa, kuna rünne on seaduspärane.

1. Bernkei, Der Notstand nach gegenwärtigen und künftigen Recht 1932, lk. 1.
2. v. Baungarten, Notstand u. Notwehr 1911, lk. 6.
3. v. Baungarten, Vergleichende Darstellung des deutschen und ausländischen Strafrechts, Allgemeiner Teil, Bd. II, lk. 330 jj.
4. Bernkei, Gesetz und Schuld im Strafrecht 1919, Bd. III, lk. 220.
5. Bernkei, Die Rechtswidrigkeit, Bd. II 1905, lk. 102 jj.
6. Bernkei, op. cit., lk. 223.
7. Bernkei, op. cit., lk. 103 jj.
8. Bernkei, op. cit., lk. 224.
9. Baungarten, op. cit., lk. 18.
10. Bernkei, op. cit., lk. 236.
11. Baungarten, op. cit., lk. 57.
12. Bernkei, op. cit., lk. 47.
13. Bernkei, op. cit., lk. 248 jj.
14. Baungarten, op. cit., lk. 59.
15. Baungarten, op. cit., lk. 97.

S e l e t u s e d .

13. S a l k e r, Zeitschrift für gesamte Strafrechtswissenschaft.
1. H e n k e l, Der Notstand nach gegenwärtigen und künftigen
Bd.III, lk. 472.
Recht 1932, lk. 1.
  14. F e r n e c k, op. cit., lk. 122 ja 128.
  2. Vt. ka B a u m g a r t e n, Notstand u. Notwehr 1911, lk.6;
15. Id., op. cit., lk. 128 ja 129.
  - O e t k e r, Vergleichende Darstellung des deutschen und aus-
16. B a r, op. cit., lk. 126 jj.
ländischen Strafrechts, Allgemeiner Teil, Bd.II, lk.330 jj.;
  17. Naitaka O e t k y r, op. cit. 334.
  - B a r, Gesetz und Schuld im Strafrecht 1919, Bd.III, lk.220;
  18. F e r n e c k, op. cit., lk. 143 jj.
  - F e r n e c k, Die Rechtswidrigkeit, Bd.II 1905, lk.102 jj.
  19. F e u f m a n n, Jensei des Völkerrechts, lk. 121.
  3. B a r, op. cit., lk. 223.
  20. H e n k e l, op. cit., lk. 21.
  4. F e r n e c k, op. cit., lk. 103 jj.
  21. F e r n e c k, op. cit., lk. 125 jj.
  5. B a r, op. cit., lk. 224.
  22. O l s b a a s e n, Kommentar zum Strafgesetzbuch, II. Auflage.
  6. B a u m g a r t e n, op. cit., lk. 18.
Bd. I, 3. Aufl.
  7. B a r, op. cit., lk. 236.
  23. H e n k e l, op. cit., lk. 22.
  8. B a u m g a r t e n, op. cit., lk. 57.
  24. B a u m g a r t e n, Der Aufbau der Verbrechenslehre 1913, lk. 1.
  9. F e r n e c k, op. cit., lk. 47.
  25. H e n k e l, op. cit., lk. 23.
  10. B a r, op. cit., lk. 248 jj.
  26. F e r n e c k, op. cit., lk. 130.
  11. B a u m g a r t e n, op. cit., lk. 59.
  27. J e n k e s, Notstand, lk. 126.
  12. B a u m g a r t e n, op. cit., lk. 97.
  28. O e y e r, Notwehr, lk. 12.

13. C a l k e r, Zeitschrift für gesammte Strafrechtswissenschaft,
Bd.XII, lk. 472.
14. F e r n e c k, op. cit., lk. 122 ja 128.
15. Id., op. cit., lk. 128 ja 129.
16. B a r, op. cit., lk. 126 jj.
17. Näiteks O e t k e r, op. cit. 334.
18. F e r n e c k, op. cit., lk. 143 jj.
19. K a u f m a n n, Wesen des Völkerrechts, lk. 121.
20. H e n k e l, op. cit., lk. 21.
21. F e r n e c k, op. cit., lk. 146 jj.
22. O l s h a u s e n, Kommentar zum Strafgesetzbuch, 11. Auflage,
Bd. I, § 54 juurde.
23. H e n k e l, op. cit., lk. 22.
24. B a u m g a r t e n, Der Aufbau der Verbrechenlehre 1913, lk. 12
25. H e n k e l, op. cit., lk. 23.
26. F e r n e c k, op. cit., lk. 150.
27. J a n k a, Notstand, lk. 198.
28. G e y e r. Notwehr, lk. 15.

29. F e r n e c k, op. cit., lk. 155.

30. Id., op. cit., lk. 159.

31. B a u m g a r t e n, op. cit., lk. 45.

32. Vt. ka F e r n e c k, op. cit., lk. 119.

33. B a u m g a r t e n, op. cit., lk. 40 jj. O e t k e r, op.cit.,

lk. 340 jj.

34. B a u m g a r t e n, op. cit., lk. 40 jj.

35. Id., op. cit., lk. 49 ja 70.

36. Vt. ka B a r, op. cit., lk. 250 jj.

37. Vt. ka O l s h a u s e n, op. cit., § 53 juarde, samuti B a r,

op. cit., lk. 145 jj.

38. B a u m g a r t e n, op. cit., lk. 119 jj.; B a r, op. cit.,

lk. 148 jj.; O e t k e r, op. cit., lk. 278.

39. B a r, op. cit., lk. 215 jj.; B a u m g a r t e n, op. cit.,

lk. 122 jj.; O e t k e r, op. cit., lk. 274 jj.

40. Vt. näiteks O l s h a u s e n, op. cit., 6.; ka B a r, op.

cit., lk. 198 jj.

41 ja 42. Id., op. cit., lk. 184 jj.

43. Id., op. cit., lk. 191.
59. Id., op. cit., lk. 90.
44. Baumgarten, op. cit., lk. 125.
60. V. v. d. Oetker, op. cit., lk. 350 jj.; Henkel, op. cit., lk. 91; Bar, op. cit., lk. 261.
45. Bar, op. cit., lk. 201 jj.; Baumgarten, op. cit., lk. 126.
46. Bar, op. cit., lk. 249 jj.
61. Baumgarten, op. cit., lk. 69.
47. Vt. eespool, lk. 23
62. Id., op. cit., lk. 70.
48. Bar, op. cit., lk. 191.
63. Henkel, op. cit., lk. 92.
49. Vt. eespool, lk. 22
50. Vt. eespool, lk. 27
51. Dörlle, Schuldfähigkeit, Schuld u. Abschluss der Rechtswidrigkeit 1926, lk. 133; ka Henkel, op. cit., lk. 144.
52. Henkel, op. cit., lk. 115
53. Id., op. cit., lk. 116.
54. Vt. ka Saarmann, Mato, Kriminaalseadustik, kommentaar § 45. juurde.
55. Vt. eespool, lk. 22
56. Vt. eespool, lk. 23 jj.
57. Bar, op. cit., lk. 230.
58. Henkel, op. cit., lk. 90.

59. Id., op. cit., lk. 90.
60. V. näit. O e t k e r, op. cit., lk. 350 jj.; H e n k e l, op. cit., lk. 91; B a r, op. cit., lk. 261.
61. Ka B a u m g a r t e n, op. cit., lk. 69.
62. Jd., op. cit., lk. 70.
63. H e n k e l, op. cit., lk. 92.